

MAGDOLNA KOVÁCS & ILDIKÓ VECSENYÉS
HELSINKI HELSINKI

Kotonaviruksesta covidinkaan Suomen ja unkarin koronaan liittyvien sanojen ja ilmausten vertailua

1. Johdanto

Koronaviruspandemia ja sen seuraukset leimasivat elämäämme vuosina 2020–2022 ja viruksen omikronvariantit keväällä 2023, vaikkakin jälkimmäinen lievemmin. Viruksen vaikutukset jokapäiväisiin toimiimme ovat synnyttäneet uusia sanoja ja ilmaisuja kieliin ja myös uusia kielitieteen ja semiotiikan tutkimusaloja, *viruslingvistiikan* ja *virussemiotiikan* (engl. *virolinguistics*, *virosemiotics*; Istók & Lőrincz 2020) sekä oman folkloreensa (Balázs 2020). Viruksen eri kieliin tekemien vaikutusten luultavasti näkyvin osa ovat uudissanat ja -ilmaisut, joita on kertynyt runsain määrin sekä suomeen että unkarin joko spontaanin kehityksen tai tietoisien uuden sanan luomisprosessin seuraamuksena. Useat (kielen)tutkijat ovat myös alkaneet kerätä ja julkaista näitä sanoja.

Palaamme artikkelissamme korona-aikaan sen massiivisen uuden sanaston takia. Vaikka osa tätä sanastoa saattaa nopeastikin vanhentua tai poistua käytöstä, sen kerääminen on kuitenkin hyvä *kór- és korlenyomat* ’taudin ja aikamme sairaskertomus’ – kuten Veszelszki (2020a) toteaa sanaleikkiä käyttäen. Vertaamme suomen ja unkarin koronaan liittyvää sanastoa tarkastelemalla niiden aihepiirejä ja rakennetta. Teemme joitakin havaintoja myös niiden tyylistä. Vertailu ja sanalistat voivat auttaa myös kääntäjiä sekä unkarin- ja suomenoppijoita hahmottamaan paremmin samankaltaisuuksia ja eroavuuksia koronasanastossa sekä sananmuodostamisessa näissä kahdessa

kielessä. Kertynyttä koronasanastoa ei voida esittää koko laajuudessaan, teemme pikemminkin poimintoja valaistaksemme päätendenssejä. Korona-ajan meemien sanaston joudumme jättämään käsittelyn ulkopuolelle.

Etenemme seuraavasti: toisessa luvussa esittelemme pääasiassa suomen ja unkarin koronaneologismeihin keskittyvää sekä jonkin verran myös kansainvälistä kirjallisuutta. Kolmannessa osassa esittelemme aineiston ja määrittelemme tutkimuskysymykset ja -menetelmät, neljännessä keskitymme aineiston analyysiin. Viidennessä osassa teemme johtopäätöksiä tuloksista.

2. Aikaisempi tutkimus

Koronasanaston kertyminen vauhditti myös sen tutkimusta. Moni korona-ajan teos otti pätehtäväkseen koronan sanastoon tekemien vaikutusten dokumentoinnin. Suomen kielen koronasanastosta on ilmestynyt useita poimintoja (Tervonen 2020a, 2020b; Kotus 2020, 2021, 2022; Paajanen 2022). Tervonen (2020a) toteaa, että koronakevään runsaiden uudissanojen synty on vain osittain uusien sanojen luomista; myös jo olemassa olevat sanat ovat saaneet uuden epidemian tultua ”uusien käyttötapoja” tai erikoisalojen sanat ovat tulleet laajempaan käyttöön, mutta moni uudissanosta tulee katoamaan korona-ajan jälkeen. Veszelszki (2020a) jakaa unkarin koronasanaston temaattisiin ryhmiin (ks. tarkemmin luku 4.1) ja käsittelee niitä lyhyesti sananmuodostuksen näkökulmasta. Veszelszkin (2020b) toisen artikkelin aiheena on huumori ja meemit korona-ajan alussa, ja hän on julkaissut myös 400 sanan tai ilmaisun sanakirjamuotoisen kokoelman (2020c).

Leksikografian näkökulmasta koronan kielellisiä vaikutuksia tutkitaan esimerkiksi Klosa-Kückelhausin ja Kernermanin (toim. 2022) toimittamassa kirjassa. Kirjan toimittajien mukaan (Klosa-Kückelhaus & Kernerman 2022: 2–3) tästä näkökulmasta on otettava huomioon mm. perinteisten ja uusien digitaalisten aineistojen kommunikointi keskenään, variaatio, merkitysten selittäminen visuaalisin keinoin, kieliyhteisön puristinen ote ja vanhentuneiden ”neologismien” kohtalo. Erityisesti variaation huomioiminen on vaikuttanut myös oman aineistomme keräämiseen ja pohdintaan. Samassa niteessä Papp (2022a) esittelee kolmikielistä leksikografian projektiaan (unkari-italia-englanti), johon sisältyy neljän miljoonan sanan koronasanaston kokoaminen digitaaliseen muotoon sekä ilmaisen käyttömahdollisuuden tarjoaminen siihen. Hän kiinnittää huomiota siihen, että englannilla on suuri rooli uuden koronasanaston muodostumisessa eri kielissä, myös unkarissa.

Sähköinen unkarin kieleen liittyvä aikakauslehti *E-nyelv Magazin* keskittyy peräti kolmessa kokonaisuudessa numerossaan (2020/2; 2021/2;

2021/3) koronaan liittyviin artikkeleihin. Näistä tutkimuksemme kannalta keskeisiä ovat seuraavat. Balázs (2020) painottaa, että kielen ilmiöt ovat aina yhteydessä mm. yhteiskunnan ja sosiaalipsykologian ilmiöihin. Samalla kun korona-aikana yhteydenpito ihmisten välillä on siirtynyt internetiin, unkarin kieleen on kotiutunut runsaasti yhdyssanoja ja sanaliittoja. Sanaston muutosten lisäksi hän mainitsee mm. koronavirusepidemian synnyttämiä moderneja folkloreilmiöitä, joita hän kutsuu nimellä *karanténfolklór* 'karanteenifolklore'.

E-nyelv Magazinin yksi korona-aiheinen numero (2021/2) keskittyy ainoastaan yhden neologismin, sanan *oltakozik* 'rokottautua' syntyyn ja analysointiin (Balázs 2021; Horváth 2021; Lengyel 2021). Sanan tultua yleiseen tietouteen sen oikeakielisyys on herättänyt erittäin vilkasta keskustelua (ks. vielä 4.2.2). Lénárt (2021) tutkii korpuslingvistiikan keinoin koronaan liittyviä sanoja huhtikuussa 2020 sähköisissä medioissa, ja toteaa ko. ajanjakson 10 käytetyimmän sanan liittyvän koronavirukseen.

Koronan ilmiöitä on tutkittu myös lauseopin tasolla. Isosävi (2023) on käsitellyt koronakylttejä suomen kielessä ja ranskassa mm. kieliopillisten keinojen kannalta. Hän mm. totesi, että ranskankielisissä kylteissä käytettiin enemmän imperatiiveja kuin suomenkielisissä. Domonkosi ja Ludányi (2021) havaitsivat, että koronan aikana esim. unkarilaisille yliopisto-opiskelijoille tarkoitetuissa virallisissa tiedotteissa oli paljon pitempiä hyvästelylauseita kuin ennen, ja niissä toistuvat terveenä pysymiseen liittyvät toivotukset.

3. Aineisto, tutkimuskysymykset ja menetelmät

Artikkelimme pohjaksi kokosimme useista lähteistä koronaan liittyviä sanoja ja ilmaisuja sekä suomeksi että unkariksi. Kotimaisten kielten keskuksella ei ollut valmiiksi julkaistua koronaan liittyvää yhtenäistä sanalista suomesta. Tervonen (2020a; 2020b) sen sijaan oli koonnut runsaasti koronasanaa artikkeleihinsa, joita käytimme lähteinä. Kotuksen vuoden 2020, 2021 ja 2022 sanapoinnissa (Kotus 2020; 2021; 2022) oli myös jonkin verran koronaan liittyviä sanoja, joista valitsimme muutamat keskeiset, listaltamme vielä puuttuneet sanat. Havula (2020) esittelee koronasanoja ja sanontoja, jotka Iltä-Sanomat on keräillyt lukijoiltaan toukokuussa 2020. Artikkelissa esiintyvät ja siihen kommentteina tulleet ehdotukset ovat osittain myös päässeet mukaan aineistoomme. Otimme sanoja myös Helsingin Sanomien mielipidekirjoituksesta (Kallionpää 2022) ja eräästä twiitistä (mejokela 2022). Julkaisimme lisäksi 7.6.2023 Facebook-päivityksen, jossa pyysimme tuttaviamme keräämään kommentteihin mahdollisimman monta koronaan liittyvää sanaa

tai ilmaisua suomeksi, jotta suomenkielinen materiaali olisi paremmin tasapainossa unkarinkielisen kanssa. Valtioneuvoston kanslialla on (VNK 2020) internetissä julkaistu koronasanalista neljällä kielellä, suomi mukaan lukien. Lista keskittyy suurimmalta osin sairastamisen termeihin. Lista on tarkoitukseemme turhankin laaja, sillä se sisältää mm. sanat *kuume* ja *väsytys*, joten sitä emme juurikaan käyttäneet.

Unkarinkielisen vertailuaineiston kokosimme myös useista lähteistä. Veszelszki (2020c) on julkaissut 400:n koronaan liittyvän sanan tai ilmaisun sanakirjamuotoisen kokoelman selityksineen, jota käytimme sanastokeruumme pohjana. Hän listaa myös koronaan liittyviä hashtageja, joista suurimman osan jätimme tarkastelustamme pois, koska suomenkielinen aineisto ei juuri sisällä niitä. Veszelszkin (2022) laajennettu aineisto ei enää mahtunut analyysiimme. Némethin (2020) ja Istók & Lőrinczin (2020) artikkelista löytyi myös runsaasti koronasanastoa, jota otimme listallemme mukaan. Keräsimme lisäksi aineistoa omasta muististamme ja internetistä. Kokoamamme sanat kirjoitimme suomen vastineiden kohdalle silloin kun niitä löytyi, ”parittomat” sanat lisäsimme listamme jatkoksi, ja sen jälkeen etsimme sopivia käännöksiä vielä kääntämättömille suomen ja unkarin sanoille. Osalle jouduimme antamaan selityksenomaisia käännöksiä. Aineistoomme kuuluu vielä sanaleikkiin perustuvia sanoja, joita oli mahdollon kääntää toiselle kielelle. Kokonaisaineistomme koostuu näin ollen noin 500 suomenkielisestä ja 600 unkarinkielisestä sanasta tai ilmauksesta (mukaan laskematta selityksenomaisia käännöksiä). Aineistomme lähteet eivät ottaneet huomioon sanojen levinneisyyttä, näin emme voineet kiinnittää huomiota esimerkiksi käytön taajuuteen. Analyysimme on kahden kielen aineiston vertailua, joka pohjautuu Veszelszkin (2020c) menetelmään: kerätyn aineiston kategorisointiin temaattisten ja rakenteellisten ominaisuuksien mukaan. Olemme myös tunnistaneeet ja nimenneet uusia kategorioita Veszelszkin käyttämien lisäksi (ks. luku 4).

Tutkimuskysymyksemme ovat seuraavat:

1. Eroavatko suomen- ja unkarinkielinen sanasto tematiikaltaan?
2. Mitkä ovat suomalaisten ja unkarilaisten uudissanonjen tärkeimmät rakenteelliset ominaisuudet?
3. Suosivatko suomi ja unkari jotain tiettyä kielellistä ratkaisua uudissanonjen luomisessa?

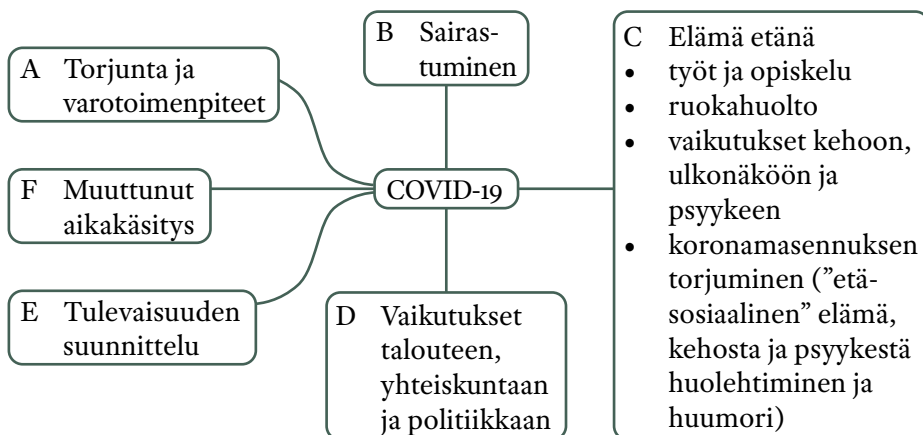
4. Aineiston analyysi

Sanalistaa koostaessamme panimme merkille, että tutkijat ja informantit ovat listanneet tai ehdottaneet molemmilla kielillä ”koronasanoiksi” sellaisiakin sanoja, jotka eivät ennen koronaa olisi tuoneet mieleemme pandemiaa lainkaan (esim. *etätyö*, *hätäjarru*, *kézfertőtlenítő* ’käsidesi’ tai *porélesztő* ’kuivahiiva’). Ilmiö on tutkijoille tuttu, esimerkiksi Lénárt (2021) toteaa, että koronaepidemian aikana moni sana on saanut uuden merkityksen, merkitysvivahteen (konnotaation) tai assosiaatiokentän. Otimme muutamia näistäkin mukaan aineistolähteistämme.

4.1. ”Koronasanaston” temaattiset ryhmät

Tervonen (2020a; 2020b) esittää sanapojimintojaan yhdeksäntoista alaotsikon alle kerättyinä suhteellisen höllän tematiikan mukaan. Unkarilainen Veszelszki jakaa koronasanaston (2020c) seuraaviin suuriin temaattisiin ryhmiin: 1. virus ja infektio, viralliset hallintakeinot ja reagointi, 2. etätyö ja etäopetus, 3. ruoanlaitto ja leivän paistaminen kotona, 4. taistelustrategiat: taide, harrastukset, huumori, ajanvietto etäyhteydellä. Englanninkielisiä koronasanoja ja ilmaisuja kerännyt Ulricska (2022) toteaa, että hänen julkaisemansa 403 englanninkielistä ilmaisua voi ryhmittää hyvin samankaltaisesti kuin Veszelszki on tehnyt. Ulricska puhuu seuraavista teemoista (huom. ryhmien nimet on tiivistetty): 1. virukseen ja tartuntaan (sekä etäisyyteen) liittyvät, 2. etätyö ja etäopetus, 3. ruoanlaitto kotona ja kotityöt, 4. selviytymisstrategiat.

Keräämämme aineiston pohjalta olemme tehneet havaintoja sen teemoista. Suomen ja unkarin koronasanaston jaoimme tematiikaltaan seuraavasti (ks. kuva 1.):

Kuva 1: Sanastojen ja ilmaisujen temaattiset ryhmät.

- A. **Torjunta ja varotoimenpiteet:** sm. *FFP2-maski, sosiaalinen etäisyys, sylkitesti, Emmental-puolustus, koronasiivous, laulukielto, koronatinder* (= koronavilkku), *altistuminen, juokseva arviointi, kontaktiton kauppa*; unk. *járványbiztos* 'koronatautivastaava', *könyökpacsi* 'kynnärtervehdys', *dolgozatkarantén* 'koepapereiden pitäminen karanteenissa muutaman päivän ajan koetilaisuuden jälkeen', *maszkvilág* 'maskimaailma'.
- B. **Sairastuminen:** sm. *karanteenihotelli, koronalinko, altistuminen, koronainfektio, pitkä korona, itämisaika*; unk. *lélegeztetőgép* 'hengityskone', *koronás halott* 'koronavirukseen kuollut', *mobilkórház* 'konttisairaala'.
- C. **Elämä etänä;** tämä ryhmä jakautuu moniin alaryhmiin:
- **työ ja opiskelu, kotona oleminen:** sm. *kotoilu, koronaevakko, sisäillä*; unk. *home ovi* tai *karanténovi* 'etäpäiväkoti', *telekonferencia* 'etäkokous', *otthonrettegő* 'kotona panikoiva'.
 - **ruokahuolto:** sm. *lohtuleivonta, vessapaperirullakakku*, unk. *élesztőpárba* 'kaksintaistelu hiivasta (kaupassa)'; *stresszsütés* 'stressileivonta', *kenyérszűz* 'leipäneitsyt' eli henkilö, joka ei ole aikaisemmin tehnyt itse leipää; *hőrcsögözés* 'hamster' (sanan toinen merkitys 'lemmikkihamsterin pitäminen' on myös lisääntynyt koronan aikana), *pánikvásárlás* 'paniikkiostaminen'.
 - **vaikutukset kehoon, ulkonäköön ja psyykeen:** sm. *etäverkkarit, Zoom-ponnari, maskihuuru, palaverinaama, maskne, hymyvajari, koronamasennus, koronamuoti*; unk. *karanténdepi* 'koronamasennus', *footelmagány* 'nojatuoliyksinäisyys', *karanténtest* 'koronavartalo'.
 - **koronamasennuksen torjumien** ("etäsosiaalinen" elämä, kehosta ja psyykestä huolehtiminen, huumori): sm. *etäkyläily, Skype-kaljat, koronavaatteet, maskiemoji, huulipunailmiö, lähiloma, koronakissa, nallebongaus, parvekejumppa, tsempatia*; unk. *covideo-party* 'videobileet', *szobakerékpár-bérlés* 'kuntopyörän vuokraus', *karanténhoroszkóp* 'karanteenihoroskooppi', *karanténvers* 'karanteeniruno', *olaj-a-földön-futópad* 'lattian öljyäminen ja käyttö juoksumattona' (lienee harvinainen).
- D. **Vaikutukset talouteen, yhteiskuntaan ja politiikkaan:** sm. *maskisoppa, koronalinjaus, kriisinyrkki, poikkeustila, Uudenmaan salku*; unk. *rendkívüli állapot* 'poikkeustila', *Operatív törzs* (läh.) 'koronanyrkki', *vécépapír-bűnözés* 'vessapapereiden varastaminen ja myynti kalliiseen hintaan' (sananmuk. vessapaperirikollisuus).
- E. **Tulevaisuuden suunnittelu:** sm. *läsnätyö, jättiterassi, exit-strategia, immuniteettipassi*; unk. *vakcinafejlesztés* 'rokotekehitys', *corona after party* 'koronan loppumisen juhlinta'.
- F. **Muuttunut aikakäsitys:** sm. *koronakesä, postkoronaalinen aika, aika ennen ja jälkeen koronan*; unk. *koronaidő* 'korona-aika', *kovidjövő* 'koronan jälkeinen aika' (sananmuk. covidtulevaisuus).

Pyrimme luokittelemaan aineistomme niin, että temaattiset ryhmät kattaisivat sen mahdollisimman laajasti. Olemme erottaneet kaksikielisen aineiston perusteella enemmän temaattisia ryhmiä kuin Veszelzski (2020c) ja tarkemmin rajattuja kuin Tervonen (2020a, 2020b), joka käyttää sanojen esittämiseen temaattisia alaotsikoita. Nämä ryhmät eivät kuitenkaan ole ehdottoman selvärajaisia, ja niissä on sanoja ja ilmaisuja, jotka voisivat kuulua useampaankin ryhmään, esim. sm. *liikennevalomalli* (ryhmät A tai E). Myös huumorin luokittelu kategoriaan ”elämä etänä / koronamasennuksen torjuminen” on vähän hankalaa, koska vaikka tähän kategoriaan voidaan esittää runsaasti esimerkkejä, kokoelmassamme on sellaisiakin humoristisia sanoja ja ilmaisuja, jotka liittyvät sairastumiseen tai taudin torjumiseen, esim. unk. *köppórem* ’koronasyylkijä’ (sananmuk. sylkevä hirviö). Tiettyihin temaattisiin ryhmiin saattoi löytää toisesta kielestä enemmän ja monipuolisemmin esimerkkejä kuin toisesta. Esimerkiksi suomesta ei aineistostamme löytynyt koronamasennuksen torjuntakeinona säästämällä hankittujen välineiden nimiä kuten unkarissa (*szobakerékpár-bérlés* ’kuntopyörän vuokraus’, *olaj-a-földön-futópad* ’lattian öljyminen ja käyttö juoksumattona’). Meillä ei ole omana teemaryhmänään ”vaikutukset kieleen”, oik. kielitieteen terminologiaan, koska vain unkarinkielisessä aineistossa törmäsimme tähän kategoriaan liittyviin ilmaisuihin, kuten unk. *koroneologizmus* ’koronaneologismi’, *virolingvisztika/vírusnyelvészet* ’viruslingvistiikka’. Tämä johtuu osittain siitä, että olemme käyttäneet sanoja koostaessamme myös viruslingvistiikan alan artikkelia (Istók & Lőrincz 2020).

4.2. ”Koronasaston” rakenteelliset, kieliopilliset ominaisuudet

Veszelzski (2020c) ryhmittää koronasaston sen rakenteellisten ominaisuuksien perusteella seuraavasti: 1. yhdyssanat, 2. johdokset, 3. sanaliitot, 4. kontaminaatiot. Omassakin aineistossamme on kaikkiin näihin kategorioihin kuuluvia sanoja ja ilmaisuja sekä suomeksi että unkariksi. Näiden lisäksi ehdotamme muutamaa lisäryhmää edellä mainittuihin. Alla ovat nämä ryhmät ja esimerkkejä.

4.2.1. Yhdyssanat

Suuri määrä yhdyssanoja viittaa alkuosallaan luontevasti itse sairauteen (esim. sm. *korona-*, *virus-*, *tartunta-*, *tauti-*, unk. *korona-* ’korona’, *virus-* ’virus’, *járvány-* ’epidemia’), epidemian aiheuttamaan eristäytymiseen (esim. sm. *karanteeni-*, *korona-*, *parveke-*, unk. *karantén-*, ’karanteeni’, *erkély-* ’parveke’) sekä työnteon ja opiskelun uusiin muotoihin sm. *etä-*, *digi-*, *koti-*, unk. *e-* ’sähköinen’, *táv-* ’etä’, *skype-*, *zoom-*, että taudin ja tylystymisen torjumisen keinoihin, esim. sm. *maski-*, *turva-*, *etä-*, unk. *maszk-* ’maski’, *karantén-* ’karanteeni’. Esimerkkejä:

sm.	<i>koronapotilaat</i>	unk.	<i>koronabetege</i>
sm.	<i>koronatesti</i>	unk.	<i>koronateszt, koronavírus-teszt, Covid-teszt</i>
sm.	<i>virusmuunnos</i>	unk.	<i>vírusvariáns</i>
sm.	<i>tautikäyrä/ virkuskäyrä</i>	unk.	<i>járványgörbe</i> (sananmuk. <i>epidemiakäyrä</i>)
sm.	<i>koronakampaus</i>	unk.	<i>karanténhaj</i> (sananmuk. <i>karanteenitukka</i>)
sm.	<i>parvekebileet</i>	unk.	<i>erkélybuli</i>
sm.	<i>karanteenikaveri</i>	unk.	<i>karanténtárs</i>
sm.	<i>etäkapakka</i>	unk.	<i>skype-kocsma</i> (sananmuk. <i>skype-kapakka</i>), <i>zoom-kocsma</i> (sananmuk. <i>zoom-kapakka</i>)
sm.	<i>etäkaljat</i>	unk.	<i>e-sörözés</i>
sm.	<i>etätyö</i>	unk.	<i>homofisz, hómofisz, home-office</i>
sm.	<i>kotiopiskelu</i>	unk.	<i>otthoni tanulás / home learning</i> (sanaliitolla)
sm.	<i>maskiskeptinen</i>	unk.	<i>maszkszkeptikus</i>
sm.	<i>maskisuu</i>	unk.	–
sm.	–	unk.	<i>maszkszigor</i> (sananmuk. <i>maskiankaruus</i>) 'maskipakko ja siihen liittyvät tarkastukset'

Keräämämme aineiston perusteella suomen kielen ylivoimaisesti suosituin ”koronayhdyssanojen” alkuosa on *korona-*, joka esiintyy peräti 108 yhdyssanassa *korona-aallosta koronaväsmykseen*. Näistä suurin osa on kaksiosaisia, mutta jonkin verran nähdään myös kolmi- ja neliosaisia yhdyssanoja, esimerkiksi *koronavanhainkoti* ja *koronarokotehaittakonferenssi*. Myös unkarissa *korona*-alku vie voiton (61 yhdyssanassa). Tosin melkein yhtä usein sanojen alkuelementti on *karantén* ’karanteeni’ (56 sanassa). Suomen aineistossamme *karanteeni*-alkuisia yhdyssanoja esiintyy vain 19, noin viidesosa *korona*-alkuisiin verrattuna. Kun näitä verrataan Ulricskan (2021) 403 englanninkielisen sanan ja ilmaisun kokoelmaan, huomaamme että myös englannin sanaliitoissa *corona*-alku on huomattavan yleinen ja karanteenia tarkoittavalla *quarantine*-sanalla alkavat sanaliitot melko harvinaisia (5 kpl). Mistä suuri määrä ”karanteenialkuisia” sanoja unkarin kielessä voisi johtua? Unkarin karanteenia tarkoittavan *karantén*-sanan merkitys näyttää korona-aikana laajentuneen huomattavasti tarkoittamaan sulkujen ja ulkonaliikkumiskiellon ajan ilmiötä. Unkarissa liikkumista rajoitettiin paljon ankarammin kuin Suomessa. Vaikka kokoelmamme yhdyssanat vaikuttavat usein olevan englanninkielisten vastineiden tarkkoja käännöksiä, unkarin *karantén*-alkuisten sanojen osalta asia ei ole näin.

Molemmissa kielissä on sellaisia jostakin koronaan liittyvästä uutisesta tai ilmiöstä syntyneitä sanoja tai ilmaisuja, joiden kääntäminen onnistuu vain selittämällä ko. ilmiötä. Esimerkiksi suomen *vessapaperirullakakku*, jonka keksijä on saanut idean paniikkiostamisen tuloksena kaupoissa vallinneesta hetkellisestä vessapaperipulasta. Unkarin *nyunyókabomba*-sanan alkuosa *nyunyóka* on koronatiedotuksesta tunnetun kasvun Cecilia Müllerin luultavasti oman lapsenlapsen lelu nimi, jonka mainitsemalla Müller varoitti vanhempia, etteivät lapset saisi viedä tartuntavaaran vuoksi lempilelujaan päiväkotiin. Lelun hauska nimi on synnyttänyt Unkarissa ”nyunyókaavillityksen”, ja tilannetta, jossa Müller mainitsi leluja ja siihen liittyvän varoituksen on ruvettu kutsumaan *nyunyókabombaksi* (Veszelszki 2020c: 54–55) eli nyunyókapommiksi.

Unkarin koronasanastoon englannin kielestä lainattujen sanojen oikeinkirjoitus voi aiheuttaa epävarmuutta niitä taivuttaessa (esim. *home-office*-ban ’etätöissä’), joten unkarilaistettuja rinnakkaismuotojakin esiintyy (vrt. sm. *etätyö*, unk. *home-office*, *homofisz*, *hómofisz*).

4.2.2. Johdokset

Johtimilla muodostettuja korona-ajan uusia sanoja on aineistossamme paljon vähemmän kuin yhdyssanoja. Erikoistapauksia ovat esim. suomen *etä*-alkuiset uudet ilmaisut, nimittäin *Suomen kielen perussanakirjassa* (PS) *etä*- on yhdyssanojen alkuosana (ja siitä muodostettu adjektiivi *etäinen* on myös saman otsikon alla). Koronan aikana *etästä* on tullut suosittu, sen avulla on muodostettu paljon uusia yhdyssanoja, mutta siitä on myös johdettu verbi *etäillä* ’tehdä työtä etänä’, josta taas on edelleen johdettu nomini *etäily*. Nämä vaikuttavat jo laajasti levinneiltä ja taitavat kotiutua kieleen pysyvämminkin. Ilmeisesti nopea leviäminen on mahdollistanut sen, että sanaa *etä* käytetään nyt myös itsenäisesti laajemminkin, esim. *työskennellä etänä*. Sana *koto* esiintyy itsenäisenä nykyään enimmäkseen ylätyylisenä tai runokielesä (PS), toki siitä muodostetut *kotona* ym. ovat jokapäiväisessä käytössä. Sanasta on muodostettu verbi *kotoilla* ’oleilla kotona, tehdä kotiaskareita’ ja nomini *kotoilu* eivät ole uusia koronasanoja (Kotus 2017), mutta niiden käyttö on koronan aikana räjähtänyt, joten otimme tämän esimerkin listaamme. Erisnimistä johtamalla tehdyt sanat saavat tässä määräänsä verrattuna suuren osuuden ajan dokumenttina, koska juuri ne saattavat kadota taudin laannuttua nopeastikin.

Lisää esimerkkejä johtimilla muodostetuista sanoista:

Substantiivit

Erisnimestä muodostetut sanat, ilmaisut

Tästä ryhmästä on vain muutamia esimerkkejä. Alempana esitetyn (*korona-kiuruilun* lisäksi löytämämme suomalaiset ilmaisut ovat monikollisia, nimestä muodostettuja sanoja, joilla viitataan kyseisen henkilön edustamiin viranomaisiin ja ryhmiin, esim. *nohynekit – ”epätodennäköistä, että nohynekit olis oikeessa”* (mejokela 2022); *”Minusta nämä mikasalmiset, hannanohynekit ja mikarämetit ovat yhtä suuria koronasankareita”* (Kallionpää 2022). Vaikka monikon *-t* ei olekaan johdin, näissä se tuntuu käyttäytyvän johdinomaisena tarkoittaen THL:n koronatiedottajia.

Suomen kielen *Emmental-puolustusta* vastaava unkarilainen ilmaisu, *a lyukas sajt modellje (szerinti védekezés)* ’reikäjuustomalli(n mukainen puolustus)’ ei sisällä erisnimeä kuten *reikäjuustomallikaan*.

Deminutiivijohtimella varustetut lempinimimäiset sanat löytyvät kohdasta 4.2.6.

Appellatiivit

Keräämästämme pitkästä listasta ei juurikaan löytynyt suomalaista johtamisella muodostettua sanaa, joka ei olisi ollut (vaikkakin eri merkityksessä) käytössä jo aikaisemminkin.

Unkarista tuomme esimerkkinä suomeksi erikoiselta tuntuvan sanamuodostumistavan. Esim. ’virallisten dokumenttien allekirjoitusta ja varmenusta videopuhelulla’ tarkoittavan sanan *táv-elött-em-ez-és* käyttö on oleellisesti lisääntynyt pandemian aikana. Sananmukaisesti on lähes mahdotonta kääntää sitä (’kauko-edessä-ni-minen’; sanassa *z* on verbijohdin ja *-és* on deverbaalinen nominijohdin). Mallina on vastaavia, unkarissa pitkään käytössä olleita sanoja, esim. *lát-t-am-oz-ás* ’varustaminen allekirjoituksellaan’, joka sananmukaisesti käännettynä olisi ’olennähnyttäminen’.

Verbit

Erisnimestä muodostetut

Molempien kielten koronasanastossa on muutama erisnimestä johdettu verbi tai mahdollisesti verbivaiheen kautta muodostunut substantiivi, esimerkiksi *Kiuru* > (*kiuruilla* >) *kiuruilu* (läh.) ’tiedotus korona-asioista Krista Kiurun tapaan’ sekä myös *koronakiuruilu*. Toki on mahdollista, että verbi onkin otettu suoraan murresanasta *kiuruilla* ’kiemurrella’ käärmeen tapaan (vrt. SMS s.v. *kiuruilla*) – ehkä tämä jälkimmäinen onkin osuvampi koronanaikaisen tiedotuksen ajoittaista kiemurtelua ajatellen.

Erisnimestä muodostettuja koronanaikaisia verbejä löytyi unkarista kaksi: *elgyőrfipalisodik* ja *győrfipálik*. Molemmat viittaavat Pál Győrfiin, Unkarin ambulanssipalvelun tiedottajaan, joka pahimpien korona-aaltojen aikaan kehotti kansaa jäämään kotiin (Veszelszki 2020c: 23, 26). Hänen lempinimestään (*Pál* > *Pali*) mm. perfektiivisyyteen viittaavalla etuliitteellä *el-* ja refleksiivisellä verbinjohtimella *-ik* muodostettu sana *elgyőrfipalisodik* tarkoittaa ihmistä, joka Győrfin tapaan kehottaa ihmisiä jäämään kotiin koronan aikana. Toinen ilmaisu *győrfipálik* 'pysyä kotona Győrfin kehotuksen mukaan' on Győrfin etunimestä on tehty *-ik*-verbi, ja siinä etunimi ja refleksiivinen verbinjohdin muodostavat ilmaisun *pálik*, joka voi myös assosioitua verbiin *pállik* 'mädäntyä' (kotona).

Muut verbit

sm. *etävirpoa* (Google-haun esiintymät muodossa *etävirvottiin*)

unk. *home office-ozik* 'tehdä etätöitä' (esimerkit 1. persoonassa: *home office-oztam*).

Suomen kielessä verbien etuliitteitä on sangen vähän, mutta unkarissa niiden kirjo on laaja. Ne voivat ilmaista verbissä mm. aspektia, suuntaa, tai muuttaa sanan merkitystä osittain tai kokonaan. Koronan aikana sairastamiseen ja rokotta(utu)miseen liittyvien verbien etuliitteiden määrä on lisääntynyt tai ennen ammattikäytössä olleet muodot ovat tulleet tutuksi laajemminkin, osittain myös vanhoja etuliitteitä on vaihdettu uusiksi. Esim. *átimmunizál* (immunisoida "läpi/kautaltaan"), jossa etuliite vahvistanee merkitystä; *rúolt* (sananmuk. päällerokottaa) 'rokottaa infektion itämisaikana', *elolt* (ja *a vakcinát*) '(läh.) rokotukseen ilmoittautuneiden käyttämättä jääneiden rokotteiden käyttö sitä tarvitseville'. Koska verbi *elolt* oli jo ennestään olemassa kielessä merkityksessä 'sammuttaa (tuli tms.)', verbin uusi merkitys aiheutti kiistoja (Minya 2021). Etuliitteisistä uudissanoista ks. myös Papp 2022b. Esitettyistä verbeistä jokaisesta voi tehdä *-ás/-és* deverbaalisella nominijohtimella nomineja, esim. *átimmunizálás*.

Myös yksinkertaistumista voi havaita joissakin etuliitteisissä verbeissä: esim. jo käytössä olleen teettoverbin *beoltatja magát* ('rokottaa itsensä') sijaan pandemian aikana levisi prefiksiton refleksiiviverbi *oltakozik* 'rokottautua'. Tämä lääketieteen slangisana (ks. Balázs 2021) on otettu laajasti käyttöön mm. television koronatiedotuksissa.

Unkarissa substantiivi *korona* tarkoittaa taudin lisäksi kruunua rahayksikkönä ja myös valtasymbolina. Verbi *megkoronáz* 'kruunata' (esim. joku kuningattareksi) on ollut käytössä jo ennen koronaakin, *megkoronázódik* 'kruunautua' lienee ollut marginaalinen. Pandemian aikana molemmat verbit ovat saaneet lisämerkityksen: *megkoronáz* 'tartuttaa korona johonkuhun'

ja *megkoronázódik* 'saada korona(tauti)'. Sanan *korona* monimerkityksisyys unkarissa on saattanut myös vaikuttaa siihen, että kieli suosii enemmän *covid*-kuin *korona*-alkuisia ilmaisuja. Suomen verbiä *kruunautua* käytetään esim. urheiluvoittojen yhteydessä, mutta koronatautiin liittyvää käyttöä emme ole havainneet.

Adjektiivit

- sm. koronan aikana suomen kieleen kotiutuneita adjektiiveja tai joiden käyttö lisääntynyt: mm. (*koronalle*) *altistunut*, *karvapositiivinen*, *korkeapatogeeninen*, *koronaton* (*kesä*, *vuosi*, *matka*) jne.
- unk. *koronátlan* vs. *koronás* (sananmuk. *koronaton* = jolla ei ole ollut koronatautiä vs. ”koronallinen”, jolla on ollut korona), esim. *koronátlan halott* (sananmukaisesti *koronaton* vainaja = koronan aikana kuollut, jonka kuolema ei ole koronaviruksen aiheuttama). Erisnimestä muodostettu unkarilainen adjektiivi *cecíliás* 'cecíliamainen', esim. *cecíliás(an beszél, fogalmaz, tweetel)* 'puheeltaan tai tyyliltään samanlainen kuin (koronatiedottaja) Cecília Müller'. Tämänäyttypiset humoristiset vertauskuvat saattavat kadota koronan jälkeen nopeasti. Suomen kielestä emme löytäneet vastaavia.

4.2.3. Sanaliitot

Koronaan liittyville sanaliitoille on ominaista mm. se, että monet niistä ovat medioiden käyttämiä, ajan myötä yhä kiteytyneemmiksi muodostuvia ilmaisuja, joista syntyy vahva assosiaatio koronaan, esimerkiksi:

sm.	<i>sosiaalinen etäisyys</i>	unk.	<i>szociális távolság / társas távolságtartás</i>
sm.	<i>pitkä korona</i>	unk.	<i>hosszan tartó Covid/koronavírus-betegség</i>
sm.	<i>omaehtoinen karanteeni</i>	unk.	<i>önkéntes karantén</i>
sm.	<i>käyrän madaltaminen</i>	unk.	<i>a görbe ellapositása</i>
sm.	<i>koronaviruksen toinen aalto</i>	unk.	<i>a koronavírus második hulláma</i>

Aineistossa on luonnollisesti myös sanaliittoja, joiden vastine vertailukielessä ei ole sanaliitto. Näissä käännöspareissa on miltei poikkeuksetta niin, että suomen yhdyssana kääntyy unkariksi sanaliitolla, esim.:

sm.	<i>tartuntakäyry</i>	unk.	<i>fertőzöttségi görbe</i>
sm.	<i>rokottautumisinto</i>	unk.	<i>oltakozási kedv</i>
sm.	<i>maskipakko</i>	unk.	<i>maszkviselési kötelezettség</i> (sananmuk. <i>maskinkantovelvollisuus</i>)
sm.	<i>lähiopetus</i>	unk.	<i>offline oktatás</i>

Kuten Tyysteri (2016) toteaa, suomen kielelle on tyypillistä se, että yhdys-sanojen luomiselle on vain vähän rajoituksia. Suomen *etä*-alkuisten (yhdyssanojen vastineina unkarissa nähdään usein kaksi- tai monisanaisia ilmaisuja, ja *etä*-sanalle on monta mahdollista vastinetta: unk. *online*, *digitális* 'digitaalinen', *otthoni* 'koti'-alkuisia sanaliittoja.

sm.	<i>etäkoulu</i>	unk.	<i>online iskola, táviskola</i>
sm.	<i>etäopetus</i>	unk.	<i>(digitális) távoktatás, digitális munkarend, karanténoktatás</i>
sm.	<i>etätyö</i>	unk.	<i>home-office, WFH</i>

Joitakin *táv*- 'etä-/kauko-' -alkuisia sanoja on myös unkarin kielessä, esim. *távmunkahely* 'etätyöpaikka'. Sana *táv*- on *távolság* 'etäisyys, matka' -sanan lyhennetty muoto, joka on 'etä-/kauko'-merkityksessä esiintynyt jo pitkään ennen korona-aikaakin: esim. *távmunka* (rakenteeltaan *etä+työ*), joka ennen koronaa tarkoitti kotona tehtävää, yleensä osa-aikaista ja fyysistä työtä, joten digiympäristöön siirtyvän henkilön työtä alettiin kutsua korona-ajan alussa *home officeksi*. Nykyään myös sanan *távmunka* merkitys on laajenemassa.

Toki myös sellaisia sanaliittoja on kehittynyt koronan aikana, joissa koronaan viittaaminen ei ole niin itsestään selvää:

sm.	<i>kontaktiton kauppa</i>	unk.	<i>adásvétel érintkezés nélkül</i>
-----	---------------------------	------	------------------------------------

4.2.4. Kontaminaatiot

Unkarin viruslingvistiikan tutkijoiden mukaan (Istók & Lőrincz 2020) aiemmin harvinainen uusien sanojen luomismuoto kontaminaatio on muuttunut parissakymmenessä vuodessa produktiivisemmaksi esim. jalkapalloon ja viime aikoina myös koronaan liittyvien uudissanojen kontekstissa. Unkarin aineistostamme löytyykin runsaasti (30 kappaletta) kontaminaatiolla eli kaksi erillistä sanaa sulattamalla syntyneitä ilmaisuja. Esimerkiksi:

unk.	<i>karantárs</i>	<i>karantén</i> 'karanteeni' + <i>társ</i> 'seuralainen'
	<i>karantea</i>	<i>karantén</i> 'karanteeni' + <i>tea</i> 'tee'
	<i>Karantények</i>	<i>karantén</i> 'karanteeni' + <i>tények</i> 'faktat' (teatteriesityssarjan nimi)
	<i>covideo-party</i>	<i>covid</i> 'covid' + <i>videó</i> 'video' + <i>party</i>
	<i>koronapló</i>	<i>korona</i> 'korona' + <i>napló</i> 'päiväkirja'
	<i>covidinka</i>	<i>covid</i> 'covid' + <i>dinka</i> 'hölmö', sm. <i>covidiootti</i>

Suomen aineistossamme on mukana yllä jo mainitun *covidiootin* lisäksi neljä muuta kontaminaatiolla syntynyttä uudissanaa: sm. *tsempatia*, *covidutus*, *staycation* ja *maskne*, eli unkarin koronasanoissa kontaminaatio vaikuttaa olevan suosittu tapa tuottaa uudissanoja. Kontaminaatioita on myös englannin kielen koronasanoissa (Ulricska 2021), ja unkarin *covideo-party* onkin englannista otettu suoraan. Aineistomme yksi mielenkiintoisimpia kontaminaatiolla syntyneitä sanoja on *covidinka* 'covidiootti', koska sen lisäksi, että siinä yhdistyvät *covidia* ja *hölmöä* merkitsevät sanat, se myös muistuttaa äänneasultaan *kövidinka* -nimistä vaaleaa rypälelajiketta ja siitä tehtyä valko-viiniä, mikä tuo tähän sanaan vitsikästä lisävahdetta.

4.2.5. Lauseita ja lauseenomaisia ilmaisuja, sanontoja, vertauskuvia

Tähän ryhmään olemme keränneet joitakin sanontoja tai niitä muistuttavia kehoituksia, direktiivejä ym., jotka yleensä reagoivat viranomaisen toimintaan.

Kahden metrin yhteiskunnassa – tai unkariksi puolentoista (*másfél méteres társadalom*) – ei aina ollut helppo toimia. Kun viranomaiset kehoittivat ihmisiä positiivisuuden säilyttämiseen, sille syntyi vastareaktioitakin, esim. suomeksi: *Pysykää negatiivisina!* Ilmaisuihin *leviää kuin korona* ei sekään ole positiivinen. Suomen viranomaisen maskisekoiluun puolestaan viittaa sanonta *riittää kuin hallituksella maskit*. Suomen hallituksen vuoden 2020 koronastrategia oli *Testaa, jäljitä ja hoida!*, johon oppositio kohdisti kritiikkinsä *Jonota, odota ja hoida!* -lauseella. Kritiikkiä on myös sanonnassa *hapuilla kuin hallitus koronalinjauksessa*. Unkarin viranomaisen kehoitus *Maradj otthon!* 'pysy kotona' synnytti assosiaatioita kotioloissa pukeutumisesta. 1960–1980-luvun naisten *otthonka* (sananomuk. käännettynä 'koti-nen') oli vaatteiden päälle vedetty kevyt vaatekappale, jonka tarkoituksena oli suojata kotitöissä muita vaatteita. Tästä kehittyi koronan aikana ilmaisu *maradjotthonka* eli 'pysykotona-asu', joka tarkoitti sitä, että ihmiset saattoivat työskennellä kotona pyjamassa tai muissa kotivaatteissa.

Isosävi (2023) toteaa, että ranskankielisissä koronaohjeissa on paljon imperatiiveja. Niitä on myös joissain suomen- ja unkarinkielisissä ohjeissa (ks. ylempänä *testaa, jäljitä ja hoida!* ym. tai *Maradj otthon 'pysy kotona'*). Unkarissa lienee suomea yleisempää tiivistää jokin sanonta runomuotoon tai ainakin varustaa loppuriimeillä. Korona-ajalta ovat peräisin seuraavat unkarilaiset ilmaiset *Mi a stílus, koronavírus?* sananmuk. 'mikäs on tyyli, koronavirus' (läh. 'mitä kuuluu') tai humoristinen tervehdys *Heló, szia, pandémie!* 'hei, moikka, pandemia'.

4.2.6. Lyhennykset, lempinimet ja sanaleikit

Aineistomme perusteella erotimme omaksi ryhmäkseen lyhennykset, lempinimet ja sanaleikit. Näitä esiintyy jonkin verran kummassakin kielessä. Tällaisia ovat esimerkiksi sanan sm./unk. *korona* lyhentämisellä ja/tai johtimella aikaan saadut slangivaihtoehdot sm. *korre, covikka* ja unk. *rona*. Sanassa *covikka* esiintyvä suomen *-kka* ja romaniankielisen lastenkirjan unkarinkielisessä nimessä mainittu *Koronácska-Víruscska* 'Pikku Korona ja Pikku Virus'-ilmauksen *-cska* ovat deminutiivijohtimia. (Unkarin *-cska*-johtimella muodostetaan myös ihmisten lempinimiä, esim. *Anna > Annácska*.) Sanaleikkinä syntyneet uudissanat taas perustuvat siihen, että sanaväännös muistuttaa jotakin toistakin asiaa tai käsitettä, esimerkiksi sm. *epäkoulu, epäopetus, kotonavirus* ja *turpaväli* ja unk. *onlány* (rakenne: *online* + *lány* 'tyttö') 'etäyhteydellä toteutettuun ohjelmaan osallistuva tyttö', *kajantén* (rakenne: *kaja* 'safka' + *karantén* 'karanteeni') 'koronaruoka, karanteenin aikana valmistettu ruoka'.

Unkarin seuraavaa erittäin kekseliästä sanaleikkiä voisimme ehkä kutsua "kieliopilliseksi metateesiksi". Ilmaisuuksien *Szabad e-locsolni?* 'saako etäkastella', jossa pääsiäisen kasteluperinteeseen¹ liittyvien runojen yhteydessä esitetyn kysymyksen *Szabad-e locsolni?* 'saako kastella' -e-kysymyspartikkeli on siirretty sanan *locsolni* yhteyteen, jolloin muodostunut yhdyssana *e-locsolni* tarkoittaaakin virtuaalikastelua (vrt. *e-sörözés* 'etäkaljat' 4.2.1.1.).

1. Pääsiäiskastelu eli unkariksi *húsvéti locsolás* on vanha, hedelmällisyysriittiin liittyvä perinne: ennen vanhaan nuoret miehet kaatoivat kylmää kaivovettä nuorten naisten päälle pääsiäisenä. Nykyään kastelu tapahtuu hajuvedellä, ja sitä säestetään pääsiäisrunoilla, joissa yleensä pyydetään lupa kasteluun.

5. Tutkimustulokset ja yhteenveto

Olemme jakaneet useista lähteistä keräämiemme suomen ja unkarin koronaan liittyvät sanat ja ilmaukset temaattisiin ryhmiin ja alaryhmiin. Tällä jaolla pyrimme kattamaan aineiston kokonaisuudessaan ja havaitsemaan suomen ja unkarin aineiston väliset temaattiset erot. Ryhmittelymme tuloksena toteamme, että suomesta poiketen unkarin aineistosta löytyy koronamasennuksen torjuntaan liittyvien välineiden hankinnassa säästämiseen liittyviä sanoja ja sanaliittoja. Unkarin aineistossamme on myös sanastokerrostuma, joka viittaa koronan vaikutukseen kielitieteen sanastoon. Esitämme aiemmasta tutkimuksesta jokseenkin eroavan temaattisen jakomme runsain esimerkein.

Temaattisen luokittelun lisäksi olemme käyneet läpi uudissanojen ja -ilmaisujen rakenteellisia ominaisuuksia. Tutkimuksissa mainittujen neljän uudissanojen rakennetyypin (1. yhdyssanat, 2. johdokset, 3. sanaliitot, 4. kontaminaatiot (esim. Veszelszki 2020a; 2020c)) lisäksi olemme tunnistaneeet molemmissa kielissä muitakin rakenteellisia ryhmiä, kuten ”lauseen-omaiset” ja ”lyhennykset, lempinimet ja sanaleikit”. Aineistomme perusteella toteamme, että kontaminaatiolla syntyneet uudissanat ovat unkarin kielessä yleisempiä.

Artikkelimme tuloksia voisi jatkossa vahvistaa korpuslingvistiikan keinoin. Olisi myös hedelmällistä tutkia ja vertailla sanaston ohella koronaan liittyviä meemejä, vitsejä ja hashtageja. Pitäisi myös selvittää tarkemmin, mitkä suomen ja unkarin koronaan liittyvistä kieli-ilmiöistä ovat englannin kielen vaikutusta ja mitkä omaperäisiä ratkaisuja. Kiinnostavaa olisi tutkia myös suomen ja unkarin ”koronasanojen” frekvenssiin liittyviä seikkoja.

Toivomme, että artikkelistamme hyötyvät kielentutkijoiden lisäksi myös kieltenopettajat ja -opiskelijat sekä kääntämisestä ja tulkkauksesta kiinnostuneet.

Haluaisimme kiittää refereeitä arvokkaista kommentteista.

Lyhenteet

läh.	lähin vastine
sm.	suomen kielen
unk.	unkarin kielen

Lähteet

- Balázs, Géza. 2020. Koronavírus: nyelvi gyorsteszt. *E-Nyelv Magazin* 2020/2. <<https://e-nyelvmagazin.hu/2020/05/18/koronavirus-nyelvi-gyorsteszt/>>
- Balázs, Géza. 2021. Oltakozzunk! *E-Nyelv Magazin* 2021/2. <<https://e-nyelvmagazin.hu/2021/03/26/oltakozzunk/>>
- Domonkosi, Ágnes & Ludányi, Zsófia. 2021. „Üdvözlettel, jó munkát és hozzá jó egészséget kívánva”: A felsőoktatás e-mailezési gyakorlatai a járványhelyzet idején. Teoksessa Istók, Béla & Simon, Szabolcs (toim.), *Online oktatás – kontaktoktatás: Edukációs folyamatok és a Covid19*, 11–23. Komárom: SJE TKK Magyar Nyelv és Irodalom Tanszéke. <https://pf.ujs.sk/documents/books/COVID_Vario_beliv.pdf>
- E-nyelv Magazin* 2020/2 = *Karanténnyelv, karanténfolklór, karanténpedagógia: E-Nyelv Magazin* 2020/2. <<https://e-nyelvmagazin.hu/lapszam/?sz=karanten>>
- E-nyelv Magazin* 2021/2 = *Oltakozunk: E-Nyelv Magazin* 2021/2 <<https://e-nyelvmagazin.hu/lapszam/?sz=oltakozunk>>
- E-nyelv Magazin* 2021/3 = *Pandémia – infodémia: E-Nyelv Magazin* 2021/3. <<https://e-nyelvmagazin.hu/lapszam/?sz=pandemia-infodemia>>
- Havula, Pipsa. 2020. ”Koronakytääjiä ja covidiotismia”: Katso, minkälaisia sanontoja suomalaisten sanavarastoon tulvi koronakevään aikana. *Ilta-Sanomat* 8.6.2020. <<https://www.is.fi/kotimaa/art-2000006534418.html>>
- Horváth, László. 2021. Oltakozik. *E-Nyelv Magazin* 2021/3. <<https://e-nyelvmagazin.hu/2021/03/26/oltakozik-2/>>
- Isosävi, Johanna. 2023. Finnish and French public signs from commercial premises during the Covid-19 pandemic. Teoksessa Ogiermann, Eva (toim.), *Pragmatics and Society* 14(2), Special issue: *The interpersonal functions of public signs during the Covid-19 pandemic*, 306–333.
- Istók, Béla & Lőrincz, Gábor. 2020. A virologvisztika részterületei. Teoksessa Simon, Szabolcs (toim.), *12th International conference of J. Selye University*, 83–92. Komárno.
- Kallionpää, Katri. 2022. Jokaisen on ryhdyttävä oman elämänsä mikasalmissiksi. *Helsingin Sanomat* 10.1.2022. <<https://www.hs.fi/mielipide/art-2000008521209.html>>
- Klosa-Kückelhaus, Anette & Kernerman, Ilan. 2022. An introduction. Teoksessa Klosa-Kückelhaus, Anette & Kernerman, Ilan (toim.), *Lexicography of coronavirus-related neologisms*, 1–10. <<https://www.degruyter.com/document/doi/10.1515/9783110798081-002/html>>
- Klosa-Kückelhaus, Anette & Kernerman, Ilan (toim.). 2022. *Lexicography of coronavirus-related neologisms*. Berlin – Boston: De Gruyter. <<https://doi.org/10.1515/9783110798081>>
- Kotus 2017 = Kotoilua ja hyggeilyä kiireen vastapainoksi. Kotimaisten kielten keskuksen verkkosivut 25.1.2017. <https://www.kotus.fi/nyt/uutistekstit/kotuksen_uutiset/muut_arkistoidut_uutiset/kieliasiaa_mediassa_-_arkisto/kotoilua_ja_hyggeilya_kiireen_vastapainoksi.23076.news>

- Kotus 2020 = Sanapoimintoja vuodelta 2020. Kotimaisten kielten keskuksen verkkosivut 16.12.2020. <https://www.kotus.fi/sanakirjat/kielitoimiston_sanakirja/uudet_sanat/vuoden_sanapoiminnot/sanapoimintoja_2020>
- Kotus 2021 = Sanapoimintoja vuodelta 2021. Kotimaisten kielten keskuksen verkkosivut 16.12.2021. <https://www.kotus.fi/sanakirjat/kielitoimiston_sanakirja/uudet_sanat/vuoden_sanapoiminnot/sanapoimintoja_2021>
- Kotus 2022 = Sanapoimintoja vuodelta 2022. Kotimaisten kielten keskuksen verkkosivut 19.12.2022. <https://www.kotus.fi/sanakirjat/kielitoimiston_sanakirja/uudet_sanat/vuoden_sanapoiminnot/sanapoimintoja_2022>
- Lénárt, István. 2021. Karanténykedünk: a karanténdepitől a karanténszexig – avagy hogyan tükröződnek nyelvi tevékenységeink a koronavírus-járvány idején alkotott szóösszetételekben. *E-Nyelv Magazin* 2021/3. <<https://e-nyelvmagazin.hu/2021/09/19/karantenykedunk-a-karantendepitol-a-karantenszexig-avagy-hogyan-tukrozodnek-tevenysegeink-a-koronavirus-jarvany-idejen-alkotott-szoosszetetelekben/>>
- Lengyel, Klára. 2021. Oltakozunk? *E-Nyelv Magazin* 2021/2. <<https://e-nyelvmagazin.hu/2021/03/26/oltakozunk/>>
- mejokela 2022 = Twitter, mejokela 10.9.2022.
- Minya, Károly 2021. Eloltott vakcinák. *Magyar Nemzet* 28.5.2021. <<https://magyarnemzet.hu/lugas-rovat/2021/05/eloltott-vakcinak>>
- Németh, Zoltán. 2020. A másfél méteres társadalom szótára, avagy kifejezések, amelyek a koronavírussal együtt jöttek. *fmc.hu* 4.5.2020. <<https://fmc.hu/2020/05/04/a-masfel-meteres-tarsadalom-szotara-avagy-kifejezesek-amelyek-a-koronavirussal-egyutt-jottek/>>
- Paajanen, Ilona. 2022. Kriisejä, koronan häntiä ja pintakuohuja: Vuoden 2022 sanapoiminnot on julkaistu. Kotimaisten kielten keskuksen verkkosivut 19.12.2022. <https://www.kotus.fi/sanakirjat/kielitoimiston_sanakirja/ajankohtaista_kielitoimiston_sanakirjassa/kriiseja_koronan_hantia_ja_pintakuohuja.39303.news>
- Papp, Judit. 2022a. How the COVID-19 pandemic is changing the Hungarian language: Building a domain-specific Hungarian/Italian/English dictionary of the COVID-19 pandemic. Teoksessa Klosa-Kückelhaus, Annette & Kernerman, Ilan (toim.), *Lexicography of coronavirus-related neologisms*, 147–167. Berlin – Boston: De Gruyter.
- Papp, Judit 2022b. Studies on Hungarian coroneologisms and their Italian translation. *Eruditio-Educatio Tanulmányok – Studies* 17. 2022/3. 41–57. <http://e-eruditio.ujss.sk/wp-content/uploads/2022/10/Eru-Edu_2022_3_03_Study_041-057.pdf> (Luettu 13.2.2024.)
- PS = *Suomen kielen perussanakirja* 1–3. 2004 [1990]. Toinen painos. (Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksen julkaisuja 55.) Helsinki: Kotimaisten kielten tutkimuskeskus – Edita.
- SMS = *Suomen murteiden sanakirja*. 2012– [1985]. (*a-nihteä*.) (Kotimaisten kielten keskuksen verkkojulkaisuja 30.) URN:NBN:fi:kotus-201110. Helsinki: Kotimaisten kielten keskus. Päivitettävä julkaisu. Päivitetty 7.6.2023. <<https://kaino.kotus.fi/sms/>>

- Tervonen, Riikka. 2020a. Koronasuosta parvekevappuun: Uudissanoja kahden metrin yhteiskunnasta. *Kielikello* 2020/2. <<https://www.kielikello.fi/-/koronasuosta-parvekevappuun-uudissanoja-kahden-metrin-yhteiskunnasta?fbclid=IwAR1Mb53O4fK3cNZyEmbYIXRKVEegSau4dxn6-nqBB6oEWdHahHuziPqQv8I>>
- Tervonen, Riikka. 2020b. Pitkä korona ja vanha käsi. *Kielikello* 2020/4. <<https://www.kielikello.fi/-/pitka-korona-ja-vanha-kasi>>
- Tyysteri, Laura. 2016. Kouluvaari ja sushibaari: Uudet yhdyssanat ovat lyhyitä ja yksinkertaisia. *Kielikello* 2016/3. <<https://www.kielikello.fi/-/kouluvaari-ja-sushibaari-uudet-yhdyssanat-lyhyita-ja-yksinkertaisia>>
- Ulricska, Erna. 2021. *COVIDICTIONARY: Words and phrases related to the global pandemic*. Budapest: Rejtjel Kiadó.
- Ulricska, Erna. 2022. COVIDictionary: A virolingvisztika és az angol egynyelvű járványszótár. Teoksessa *LLL 4.0: Hogyan alakítja át a digitalizáció az LLL stratégiákat?*, 472–479. Pécs – Budapest: MELLearn Egyesület – Budapesti Metropolitan Egyetem. <http://real.mtak.hu/141001/1/MELLearn_ebook_Ulricska.pdf>
- Veszelszki, Ágnes. 2020a. Kórleenyomat és korleenyomat – újszavakkal kifejezve. *E-Nyelv Magazin* 2020/4. <<https://e-nyelvmagazin.hu/2020/04/16/korleenyomat-es-korleenyomat-uj-szavakkal-kifejezve/>>
- Veszelszki, Ágnes. 2020b. „A komment teszi fel rá a koronát.” Humor és mémek a koronavírus idején. *E-Nyelv Magazin* 2020/2. <<https://e-nyelvmagazin.hu/2020/05/18/koronamem/>>
- Veszelszki, Ágnes. 2020c. *Karanténszótár: Virális tartalom*. Budapest: InterIKU.
- Veszelszki, Ágnes. 2022. *Karanténszótár 2*. Budapest: Anyanyelvápolók Szövetsége.
- VNK 2020 = Koronavirustautiin (COVID-19) ja poikkeusoloihin liittyviä termejä ja ilmaisuja fi-sv-en-ru. Valtioneuvoston kanslian verkkosivut 11.5.2020. <<https://vnk.fi/documents/10616/3457861/Koronavirus-tautiin+%28COVID-19%29+ja+poikkeusoloihin+liittyvi%C3%A4+termej%C3%A4+ja+ilmaisuja+%28fi-sv-en-ru%29.pdf/a9aa6a36-3ab3-95f4-6a15-c7173fe71c29/Koronavirus-tautiin+%28COVID-19%29+ja+poikkeusoloihin+liittyvi%C3%A4+termej%C3%A4+ja+ilmaisuja+%28fi-sv-en-ru%29.pdf?version=1.1&t=1589204642000>>

(Sähköisiin lähteisiin viitattu 3.7.2023 lukuun ottamatta lähdettä Papp 2022b.)